



# چوگان

## ورزشی ایران باستان

### مهدی زارعی

ورزش «چوگان» (Polo) قدیمی‌ترین ورزش تیمی است که توسط بشر ابداع شده است. قدمت چوگان به ۲۵۰۰ تا ۳۰۰۰ سال قبل بازمی‌گردد. در دورانی که مسابقات ورزشی بیشتر به منظور آماده ساختن سربازان برگزار می‌شدند و به همین دلیل مملو از خشونت بودند، ایرانیان باستان چوگان را اختراع کردند که هم به توانایی سوارکاران می‌افزود و هم روحیه کار گروهی را بین بازیکنان افزایش می‌داد. علاوه بر آن تأثیر فراوانی در افزایش دقت ورزشکاران داشت. این ورزش در زمان هخامنشیان به اوج رسید و از آن پس در آثار باستانی از نویسندگان و شاعران از چوگان یاد شده است.

### چوگان در دیگر سرزمین‌ها

چوگان از ایران به دیگر سرزمین‌ها رفت و به سرعت مورد توجه مردم قرار گرفت. هارون الرشید، خلیفه عباسی، علاقه خاصی به چوگان داشت. بعدها با تسخیر ایران توسط مغول‌ها، حاکمان جدید با چوگان آشنا شدند و آن را در هند و چین گسترش دادند. اکبرشاه، سلطان گورکانیان هند، چنان مهارتی در این بازی داشت که به گوی بر روی هوا ضربه می‌زد. در اروپا، ایتالیا، سردار قوم هون به این بازی علاقه فراوانی داشت و پس از هر جنگ در جشنی که ترتیب می‌داد، بازی چوگان برگزار می‌کرد.

### قوانین چوگان امروزی

در چوگان، هدف وارد کردن توپ به دروازه تیم مقابل است؛ در حالی که هر بازیکن روی یک اسب نشسته و برای ضربه‌زدن به توپ، از یک چوب کمک می‌گیرد.

### زمین

طول زمین چوگان ۲۷۵ و عرض آن ۱۸۳ متر است. در دو انتهای زمین و در میانه خط عرضی، دو تیر عمودی به ارتفاع ۳/۵۰ متر قرار گرفته‌اند که دروازه‌های چوگان هستند. عرض دروازه‌ها ۷/۳۲ متر است. در هر نیمه زمین، دو خط عرضی

### چوگان در آثار نویسندگان

گزنفون، مورخ یونانی، در کتاب «کوروش‌نامه» می‌نویسد: «در دو انتهای میدانی وسیع، دو دروازه از ستون‌های سنگی درست می‌کردند و دو دسته ۱۵ تا ۲۰ نفری مشغول بازی می‌شدند. برنده دسته‌ای بود که گوی را از دروازه دسته دیگر عبور می‌داد. این بازی فواید فراوانی در نشانه‌گیری، پیروزی بر حریف، مقاومت و دفاع از دروازه خود، و خم شدن حین تاخت برای ضربه‌زدن دارا بود.»

«عالی‌قاپو» یا «عالی‌قاپی» عمارتی در اصفهان پایتخت صفویان بود که شاه عباس صفوی مسابقات چوگان را از آن‌جا تماشا می‌کرد. نه‌ونو، سیاح

فرانسوی، سفرنامه خود نوشت: «پادشاه در نوروز به سفیران دیگر کشورها اجازه دیدار می‌دهد و در کنار آنان مسابقه چوگان، اسب‌سواری، جنگ حیوانات و دیگر سرگرمی‌ها را تماشا می‌کند.»

کتاب «قابوس‌نامه»، اثر عنصرالمعالی کیکاووس بن اسکندر که در قرن پنجم نوشته شده است، ۴۴ فصل دارد. فصل نوزدهم این کتاب «باب چوگان‌زدن» نام دارد. در این کتاب تعداد بازیکنان هر تیم هشت نفر ذکر شده است. در شاهنامه فردوسی، در داستان سیاوش، از مبارزه چوگان ایرانیان به رهبری سیاوش و تورانیان به رهبری افراسیاب سخن گفته شده است:

ز چوگان او گوش شد ناپدید  
تو گفتی سپهرش همی برکشید.

در داستان بهرام گور نیز از چوگان یاد شده است:

چو بر هفت شد رسم میدان نهاد

هماورد و هم رسم چوگان نهاد.

و در بخش دیگری از این داستان آمده است:

به موبد نبودش به چیزی نیاز

ز فرهنگ و چوگان و از یوز و باز

فردوسی در شاهنامه تعداد بازیکنان هر تیم را ۱۴ نفر

ذکر کرده است. خیام نیز در اشعار خود از چوگان نام

برده است.

مخصوص اسبسواری که به راحتی درون چکمه ورزشکار می‌رود و با استفاده از کمر بند، در کمر ورزشکار محکم می‌شود. سوارکاران برای محافظت از زانو، زانوبند می‌بندند. هم‌چنین همه موظفاند که کلاه ایمنی مخصوص بر سر بگذارند. علاوه بر پوشش اسبسوارها، ساق دست و پاهای اسبها هم باندپیچی می‌شود تا از مصدومیت اسب جلوگیری شود.

### بازیکنان

در هر تیم چهار سوارکار بازی می‌کنند و محل بازی هر یک نیز مشخص است. شماره یک تیم‌های بازیکنان بازیکنان تیم است و در طول مسابقه با مدافع شماره ۴ حریف رقابت می‌کند. شماره ۲ علاوه بر نقش تیم‌های حریف برای گل‌زنی، برای رساندن توپ به شماره ۱ تلاش می‌کند. شماره ۳ حرکات دفاعی را به حمله تبدیل می‌کند و شماره ۴ دفاع را برعهده دارد.

### اسب مسابقه

اسب چوگان از نژاد «پونی» است که کوتاه قامت است و ارتفاع آن به ۱/۶-۱/۴ متر می‌رسد. این ارتفاع به سوارکار کمک می‌کند که راحت‌تر خم شود و به توپ ضربه بزند. هر بازیکن حداقل باید دو پونی داشته باشد تا در طول مسابقه از هر دوی آن‌ها استفاده کند.

### حق تقدم

هنگامی که مسابقه جریان دارد، بازیکنی حق دارد به توپ ضربه بزند که علاوه بر تاختن به سمت توپ، طوری حرکت کند که توپ در سمت راست او قرار داشته باشد. در این حالت هیچ بازیکنی نمی‌تواند مسیر او را سد کند؛ مگر آن که فاصله مدافع، خیلی نزدیک‌تر از مهاجم به توپ باشد.

### داوران

در هر مسابقه دو داور سوار بر اسب در زمین حضور دارند. در صورتی که بین آن دو اختلاف نظری به‌وجود آید، نظر قطعی توسط داور سوم داده می‌شود که در بیرون زمین قرار دارد.



مسابقات چوگان، هر دیدار می‌تواند از چهار، شش یا هشت چوکه تشکیل شود. اما مسابقات شش چوکه‌ای متداول‌تر است. نوع هشت چوکه‌ای آن بیشتر در آرژانتین و آمریکا برگزار می‌شود. پایان هر چوکه با نواختن زنگ اعلام می‌شود و تیم‌ها پس از سه دقیقه به میدان بازمی‌گردند. با پایان نیمی از چوکه‌های یک مسابقه، تیم‌ها پنج دقیقه استراحت می‌کنند و آن‌گاه مسابقه مجدداً آغاز می‌شود.

وجود دارد که خطوط ۴۰ یارد (۳۷ متر) و ۶۰ یارد (۵۵ متر) نامیده می‌شوند.

### توپ

قطر توپ چوگان ۳/۸ سانتی‌متر و وزن آن ۱۳۵ گرم است. رنگ آن سفید است و از مواد سختی چون چوب، عاج، پلاستیک یا نی بامبو ساخته می‌شود.

### چوبدستی (چوگان)

چوبدست چوگان، چوبی به طول ۱۲۹ سانتی‌متر است که در انتهای آن یک برآمدگی به شکلی وجود دارد که به چوب حالت T برعکس (J) می‌دهد تا ورزشکار به راحتی بتواند با آن به توپ ضربه بزند. جنس چوبدستی از چوب‌های سبک و مقاوم است.

### زمان

مسابقه چوگان از شش زمان هفت دقیقه‌ای تشکیل شده که هر کدام از این زمان‌ها یک «چوکه» (چوکا) نام دارد. این کلمه از لغت هندی «چاکار» گرفته شده است. «چاکار» هم از لغت «چاکار» گرفته شده است که در سانسکریت به معنای «دور، چرخ» است. بسته به نوع



## گاه شمار

سربازان انگلیسی در منطقه پنجاب هندوستان (که بعدها قسمتی از پاکستان شد) با ورزشی آشنا شدند که مخصوص اشراف‌زادگان بود. سربازان این بازی را آموختند و مسابقات «پولو» را بین خود برگزار کردند.

نخستین مسابقه چوگان در هارلینگهام برگزار شد.

چوگان به آمریکا رفت.

چوگان را در المپیک پذیرفتند. اما ۲۴ سال بعد مشکلات حمل و نقل آن را از المپیک حذف کرد.

دهه ۱۸۶۰

۱۸۷۳

۱۸۷۴

۱۸۷۵

۱۸۷۶

۱۸۹۸

۱۹۰۰

در بریتانیا از چوگان استقبال کردند و اولین باشگاه با نام «هارلینگهام» در این سال در لندن تأسیس شد.

اولین مقررات چوگان در باشگاه هارلینگهام تدوین شد.

مسابقات چوگان به زمان‌هایی تقسیم شد که «چوکا» نام گرفتند.